

Man kan bare redde det

KULTUR: Alle svensker som ble myndige i 1960 fikk en «medborgarbok» i gave fra kommunen. Erik Schüldt fant et eksemplar på et loppemarked og ble begeistret.

ERIC SCHÜLDT,

Kulturjournalist i
Expressen og svensk P2

På et loppemarked i fjor sommer fant jeg en bok jeg aldri har hørt om før. *Medborgarboken*. Utgitt i 1960 og tydeligvis tenkt som gave fra kommunene til alle som ble myndige det året. Den var i perfekt stand. Jeg ga 100 kroner for den.

På den første siden kan man lese: «*Medborgarboken* skal minne om at det er noe merkelig og minneverdig som skjer i et ungt menneskes liv når hun selv overtar hele ansvaret for sine handlinger, og myndiggjøres til å gjøre sin innsats i samfunnet på like fot med alle andre voksne borgere».

Jeg bladde videre, begeistret. Visst var det noen ting som føltes utdatert, men i det store og hele var dette noe av det mest optimistiske jeg noensinne hadde lest.

Det handlet fremfor alt om å bli voksen, å modnes, ta ansvar. Ikke på en autoritær måte, men ved å modnes, ikke stagnere, søke kunnskap. Ikke bare for samfunnets skyld, men også fordi det var slik man ble fornøyd med livet.

Du skal bli en fullverdig borger, sto det. Du skal bli en av oss, og da er det noen ting du trenger å vite.

Kunst og musikk

Så, et bilde av noen unge mennesker i trappene utenfor Stockholmsteatret Dramaten, badet i sol. Bildeteksten lød:

«I ungdomstiden åpner det seg stadig ny kunnskap og nye horisonter. Erfaringer legges til erfaringer. En ny måte å tenke begynner å arbeide seg fram: Man er ikke alene i verden, ens eget jeg er ikke det viktigste av alt. Man begynner å se menneskene i et nytt lys og nye interesseområder åpner seg: Litteratur, kunst, musikk, teater.»

Det var så fint sammenfattet. Å lirke seg ut av seg selv, ut av den egne selvopptattheten. Og å gjøre det ved hjelp av kunsten og musikken. Slik blir man voksen. Slik blir man en god samfunnsborger.

Året var 1960. Kanskje har verden aldri vært så lys som da.

Og aldri har tiltroen til ungdommen vært så stor.

Den vakre boken hadde også kapitler som handlet om annet enn kultur og kunst. I midten var hele FN's erklæring om menneskerettighetene satt inn. Det var også et kapittel om naturens helbredende krefter og om hjembygdens skjønnhet. Her var det internasjonale blikket, og noen håndfaste råd om økonomi.

Alt dette var illustrert med noe av det beste den svenske modernistiske bildekunsten hadde å by på. Man ser ikke spor av noen frykt for at noe skulle være vanskelig eller elitistisk. Bildevalget var bare en veldig god introduksjon til god kunst.

Idealene fikk feste

Det rare er kanskje ikke at Sveriges kommuner ga denne boken til alle som ble myndige i 1960. Staten har vel til alle tider forsøkt å oppfostre og veilede ungdommen. Det rare er at jeg har en følelse av at disse høye idealene rundt kunsten og kulturen faktisk fikk feste hos mange.

Gjennom tidene har jeg fått ett og annet leserbrev til mine radioprogram i svensk P2, og de lyder som regel litt som dette:

Brev nummer 1: «Hei, jeg er en lastebilsjåfør fra Överkalix i 70-årsalderen som alltid har elsket Beethoven, så fint at du spilte den syvende symfonien her om dagen!»

Brev nummer 2: «Hei, jeg er 20 år og bor i Lärkstam i Stockholm. Jeg har nettopp begynt å lytte på programmet ditt. Min far er professor i musikkhistorie og min mor spiller i Kungliga Hovkapellet. Takk for fin musikk!»

Fra brevene jeg har fått gjennom årene, har jeg helt enkelt konkludert med at eldre lyttere ser ut til å like klassisk musikk helt uavhengig av klassebakgrunn. De yngre lytterne har nesten alltid fått musikkinteressen fra sine velutdannede foreldre.

Hva skjedde?

Jeg lurer virkelig på hva som skjedde. Her hadde man gjennom 1900-tallets første tiår kjempet for alt det som *Medborgarboken* så vakker presenterte for de nylig myndige ungdommene. Det var ideen om at dansingen tilhørte alle. Det var at

Det var så fint sammenfattet. Å lirke seg ut av seg selv, ut av den egne selvopptattheten

kulturen ikke bare var adspredelse, eller identitet, eller lukrativ virksomhet. Det var folkebibliotekene. Det var oppmuntringen til studier, ikke bare for å få et yrke, men fordi kunnskapssøken innebærer indre utvikling. Og så, vakrest av alt, det som *Medborgarboken* så fint sammenfattet: Ens eget jeg er ikke det viktigste av alt. Verden er større enn som så.

Hvordan kunne alt dette forsvinne? Og hvem tillot at det skjedde?

Hvem er fienden?

Gjennom hele mitt yrkesaktive liv har jeg blitt invitert til ulike seminarer og panelsamtaler der kunsten og kulturens fremtid diskuteres. Det har alltid vært den samme gjennomgangsmøllodien: Danningen er truet, lesingen er truet, kulturarven er truet, den frie kunsten er truet. I dag er til og med demokratiet truet. Jeg har delt den oppfatningen. Men i de rommene, der kulturlivets største maktthavere ofte har vært til stede, har det nesten alltid rådet konsensus. Alle har ønsket å redde alt dette, ingen har ønsket å stenge ned. Samstemtheten har ikke vært skjor, men robust og ekte. Likevel har ingenting skjedd.

Det må rett og slett finnes en fiende som aldri inviteres inn i de sammenhengene. Som aldri skriver på kultursidene eller høres i debatten.

Er det kapitalismen, kanskje? Kommersialiseringen, en kraft som vil tjene penger på absolutt alt?

Er det postmodernismen? Er det en forakt fra venstresiden mot alt som lukter av borgerlighet og danning? Eller kommer trusselen fra ytterste høyre, som vil kvele kunstens frie radikaler? Handler det kanskje bare om menneskers manglende interesse?

Ingen av disse kreftene er vel skyldfrie. Men jeg tror fienden har gått dypere enn som så.

Jeg tror det handler om synet på hva et menneske er. Noe som fantes i 1960, men som er nesten helt borte i dag. Dette «noe» som er sentralt i mine egne dype kulturopplevelser.

Det skjedde virkelig noe da jeg hørte Beethovens tredje symfoni, eller da jeg leste Marcel Prousts

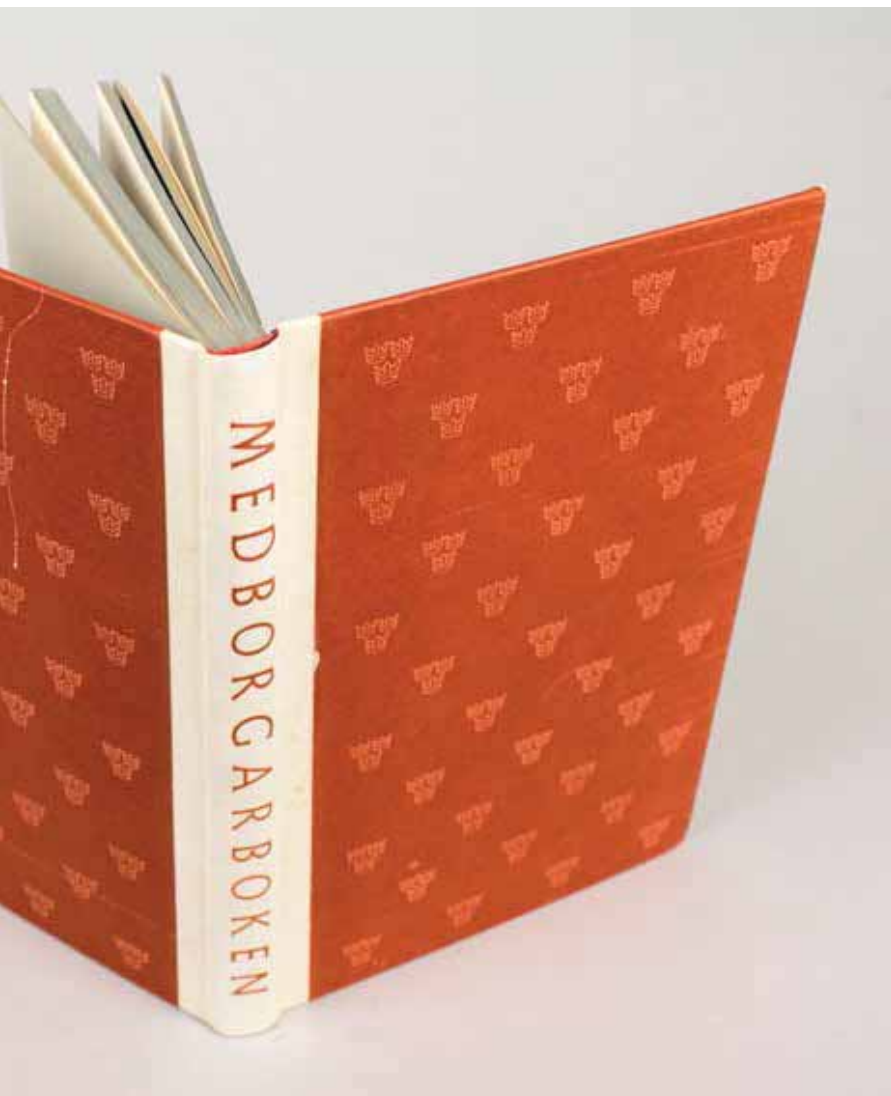

På spaning, eller så Sandro Botticellis *Våren* i Firenze for noen måneder siden. Det kan høres ut som en finkulturell markering, men jeg forsøker å være så ærlig som jeg bare kan. Det skjedde noe, jeg ble forvandlet, jeg modnet. Noe i meg, noe uåndgripelig og stort, ble plutselig synlig. Det trenger forresten ikke bare å skje når det gjelder gammel kultur. Jeg opplever det samme når jeg hører på Kite, leser Caroline Ringskog Ferrada-Nolis bøker eller ser TV-serien *The West Wing*.

Menneskets sjel

Jeg tror ganske enkelt at mennesket har en sjel, og at det er den

man elsker

BEGEISTRING: Visst var det noen ting som føltes utdatert, men i det store og hele var dette noe av det mest optimistiske jeg noensinne hadde lest, skriver Eric Schüldt.

Foto: Stiftelsen Jamtli

sjelen som vekkes til liv av kunsten og kulturen. Det er den sjelen som skal modne, etter *Medborgarbokens* direktiv.

Og den fienden som aldri slip- pes inn når kunstens fremtid skal diskuteres, det er tanken på at mennesket slett ikke har noen sjel, men i bunn og grunn er tomt, målbart, forklarlig, enkelt og styrt av driftene. Som en maskin, helt enkelt.

I en slik verden trengs ikke kunst. Eller, den kan kanskje få finnes, av nostalgiske årsaker. Den kan være underholdning, eller noe man tjener penger på. Men den kan aldri være sentrum for samfunnet. Men det er en kynisk verden. Og uten det gæte- fulle dypet, det som kunne kalles en sjel, forvandles kunsten og kulturen til å framfor alt være maktutøvelse. Da blir Beethovens symfonier, eller Botticellis male-

rier, en måte å undertrykke, å støte ut, å skape hierarkier.

Kulturen kan reddes

Det ble jo liksom aldri slik som boken spådde at samfunnet skulle bli. Det ble kanskje ikke akkurat mørkere, for problemene fantes selvfølgelig allerede da. Men det ble mer dystert. Ikke den samme framtidstro, ikke den samme ideen om at hvert individ, uavhengig av bakgrunn, hadde et så stort potensial. Og kunsten og kulturen ble absolutt ikke så viktig som forfatterne håpet på.

Likevel tror jeg at alt dette kan reddes. Kanskje ikke ved hjelp av flere panelsamtaler på bokmessa i Göteborg. Ikke engang med flere kultursider i avisene. Det trengs noe større enn som så.

Den som aldri har blitt forhekset av litteraturen, som aldri har opplevd magien i bokenes verden,

kommer ikke til å bli opprørt når lesingen og leseferdighetene går nedover. Den som aldri har kjent ekstasen i en symfoni av Beetho- ven, kommer ikke til å bry seg om hvorvidt konserthusene legges ned.

Det samme gjelder demokra- tiet. Den som ikke har sittet på et foreningsmøte, lært seg hvordan seg er å sitte i styret for fotball- klubben eller speidergruppa, kommer heller ikke til å bry seg når demokratiske prinsipper settes til side.

Jeg er helt sikker: Man kan bare redde det man elsker. Og man kan bare elske det man har en relasjon til.

Det er også slik man blir voksen. Eller, som det står i *Medborgarboken*:

Man er ikke alene i verden, ens eget jeg er ikke det viktigste av alt.

Forebygging av hatefulle ytringer starter i skolen, ikke med PST

YTRINGSKLIMA: Selv om det er et problem at flere skremmes bort fra samfunnsdebatten som en konsekvens av hets og hatefulle ytringer, bør man starte med å se på årsakene.

ODA OLINE OMDAL,
Rådgiver i Civita

MDG foreslo nylig i Stortinget at PST skal få utvi- det mandat til å følge opp hets og hatytringer i samfunnsdebatten og iverksette sikkerhetstiltak for samfunnsdebattanter, ungdomspolitikere og lokalpolitikere. I dag har PST bare mandat til å beskytte nasjonale myndighetspersoner. Det er viktig at vi tar tak i problemene med hets og hatytringer i samfunnsdebatten, men vi bør starte med forebygging i skolen.

Mennesker i alle aldersgrupper kan kjenne på frykten for å delta aktivt i samfunnsdebatten, engasjere seg i lokalpolitikken, eller generelt ytre sine meninger. Det er et demokratisk problem at samfunnsdebattanter opplever hets. Likevel bør ikke frykten overdrives, for de aller fleste er det å delta i samfunnsdebatten veldig givende.

Skolen bør være et sted for diskusjon

Hatprat og netthets er en reell utfordring for demo- kratiet og ytringsfriheten, og vi som samfunn taper perspektiver og mister engasjement som kunne vært med på å gjøre samfunnet bedre. Å være uenig og diskutere er like viktig som å akseptere at noen er annerledes, eller tenker på en annen måte.

Selv om ytringsfrihet er et sentralt tema i skolen i dag, konkluderte Ungdommens ytringsfrihetsråd i 2021 med at de færreste elever opplever klasse- rommet som et sted for diskusjon. Skolen bør være et sted for dette, fordi det blant annet er en mulig- het til å gjøre seg opp og få utfordret egne menin- ger, uten foreldres innblanding. Det er en verdi i seg selv at skolen skal lære barn og unge selvsten- dig tenkning.

Forebyggingen av hatefulle ytringer starter i hjemmet og i klasserommet. Man kan gjerne hente inn politiet for å snakke om netthets og fornuftig bruk av internett. Skolene kan blant annet arbeide med å senke terskelen for å ytre seg i plenum. Klasserommet både bør og skal være et trygt uenighetsfellesskap. Dette starter med at lærerne må engasjere elevene. Å legge opp til refleksjon og debatt er grunnleggende for at klasserommet skal oppleves som et trygt sted å dele meningene sine. I tillegg er det svært viktig at man lærer å argumentere mot meningsmotstandere på en saklig måte. Vi skal tross alt leve sammen.

Lærerikt uenighetsfellesskap

Skolene kan også bruke debatter aktivt i under- visningen. Det kan ta form av både muntlige debatter og retoriske tekster. Med dette følger også opplæring i kildekritikk, noe som kan være med på å forebygge «fake news» og konspirasjonste- orier. På den måten lærer de unge å reflektere over egne tanker og meninger, samtidig som de tar del i et uenighetsfellesskap der de utfordres under trykk rammer.

Skolen har et viktig ansvar for å sørge for at det er et rom for ulike synspunkt og meninger. Selv om det er et problem at flere skremmes bort fra samfunnsdebatten som en konsekvens av hets og hatefulle ytringer, bør man starte med å se på årsakene. Vi må akseptere litt risiko for å ha et fritt samfunn.